

навчальних закладів. Це обумовлено тим, що інновації, які мають місце у практичній діяльності молодих фахівців, не завжди можуть бути легко додані до програм навчання. На жаль, в українській вищій школі занадто зарегульовані навчальні плани та програми. А саме від випускників можна отримати достовірний зворотний зв'язок на предмет того, що сьогодні потрібно в практичній діяльності по даному напрямку і відповідно зорієнтувати на це самостійну роботу студентів. Зустрічі з випускниками відповідної спеціальності повинні допомагати студентам молодших курсів глибше розумітися в необхідних майбутніх професійних компетенціях і грамотно будувати свою самоосвітню діяльність.

Розробка новітніх технологій навчання, шляхів поліпшення організації самостійної роботи студентів потребує подальшої наукової уваги та вивчення. Самоосвіта повинна стати реальною потребою кожної людини і, в першу чергу, випускників ВНЗ.

Список літератури: 1. Сидоренко Т. Хватит учиться! Пора на работу! / Т. Сидоренко // Деньги. – 2009. – № 11–12. – С. 14–19. 2. Сандул И. Работа на рынке / И. Сандул // Корреспондент. – 2009. – № 18. – С. 42–45. 3. Ямковой В. Дисбаланс нарастает. Высшее образование в Украине все сильнее не удовлетворяет спрос компаний / В. Ямковой, Д. Баюра [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.companion.ua/Articles/Content/?Id=14613&Callback=9>. 4. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. 5. Зборовский Г. Е. Самообразование как социологическая проблема / Г. Е. Зборовский, Е. А. Шуклина // Социологические исследования. – 1997. – № 10. – С. 78–87. 6. Кови Стивен Р. Семь навыков высокоэффективных людей : Мощные инструменты развития личности / Кови Стивен Р. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2006. – 375 с. 7. Громовий В. Поліпшення поганого робить стан справ іще гіршим / В. Громовий // Дзеркало тижня. – 2009. – № 38.

Надійшла до редколегії 20.09.2009

УДК 316.42

М. М. Саппа

СОЦІАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ У СТРУКТУРІ СОЦІОЛОГІЧНОГО ЗНАННЯ

Розглянуто питання виникнення і розвитку соціально-технологічного підходу до регулювання соціальних об'єктів і явищ. Показано, що соціальні технології є проявом перетворювальної функції сучасної соціології.

Рассмотрены вопросы возникновения и развития в социологии социально-технологического подхода к регулированию социальных объектов и явлений. Показано, что социальные технологии являются проявлением преобразующей функции современной социологии.

The problems of formation and development of social and technological approach in sociology to social objects and phenomena regulation are researched. Social technologies are shown to be manifestation of transformative function in modern sociology.

У процесі накопичення і розвитку соціологічного знання сформувався особливий напрямок сучасної соціології, пов'язаний з пошуком, визначенням і виділенням соціальних регуляторів. Передбачається, що завданням таких регуляторів, спрямованих на соціальні об'єкти, є зміна (перетворення до потрібного вигляду чи стану) змісту і діяльності соціальних об'єктів, формування необхідних зв'язків і відносин між ними. Лише протягом останніх десятиліть ХХ ст. перетворювальна функція соціології одержала своє вираження в науковому напрямку «**соціальні технології**», який може бути віднесений до теорій середнього рівня. Л. Я. Дятченко визначає соціальну технологію насамперед як навчання про соціальне уміння. Технологізація соціальної дії, на його думку, означає надання соціальній дії динамічного, цілеспрямованого і конструктивно-творчого характеру, забезпечення ефективності [1, с. 112]. У кінцевому рахунку, узагальнюючи свою точку зору, Л. Я. Дятченко наводить визначення соціальної технології як «спеціально організованої галузі знання про способи і процедури оптимізації життєдіяльності людини в умовах наростаючої взаємозалежності, динаміки і відновлення суспільних процесів» [2, с. 52].

Однак, для розуміння як природи соціально-технологічної діяльності й сутності соціально-технологічного підходу до соціального буття, так і його місця у соціологічному знанні, насамперед необхідно з'ясувати витоки соціально-технологічного мислення і характер його становлення в часі. Практично це і є метою роботи.

Різні структурні складові знання, такі як знання повсякденне (побутове), знання наукове і знання технологічне, якщо обернути цю схему на світ соціальних відносин, відповідають різним засобам пізнання соціальної реальності [3]. Технологічне знання, предметом якого є не пояснення явищ, а пошук шляхів вирішення практичних проблем, найчастіше використовують під час вирішення конкретного практичного завдання. Технологічне знання засноване на розумінні суті природних і соціальних процесів з погляду можливого управління ними та їх регулювання.

П. Дракер згадує, що в давнину наука, знання не означали здатності до дії і взагалі не вважалися корисними для людини. Корисність не є знання; корисність – це уміння, навичка, тобто те, що грецькою мовою називається *technē*. Так, і Сократ, і Протагор з повагою ставилися до *technē*. «Але і для них, – пише Дракер, – *technē* не означало знання. Воно мало лише конкретне застосування і не містило будь-яких загальних принципів. Знання капітана корабля про плавання з Греції в Сицилію не можна було застосувати в якійсь іншій справі. Більше того, набути уміння і навички можна було, тільки поступивши у навчання або накопичивши власний досвід. Уміння, *technē*, не можна було пояснити словами ні в усній, ані в писемній формі; його можна було тільки показати. Аж до 1700 р. і навіть пізніше в англійській мові поняття

«ремесло» позначали словом «mystery» (дослівно «таїнство»), і не тільки тому, що людина, яка опанувала секрети того чи іншого ремесла, давала клятву не розкривати цих секретів, але й тому, що ремесло було не доступне для того, хто не пройшов навчання в майстра і не перейняв на практиці його таємниць» [4, с. 78–79].

Технології в цілому властиві людській діяльності. Фактично технології виникли разом з людиною як розумною істотою. У першу чергу, технології зорієнтовані на виробництво предметів споживання, надалі технологічні принципи поширилися на інші галузі людської діяльності, такі як виробництво знань і відтворення самої людини (прикладом такої технології може служити освіта і виховання). Тепер перед людиною постала нова проблема, а саме: технологізувати відтворення суспільства і окремих його частин.

Людство у своєму багатовіковому розвитку нагромадило широкий арсенал різноманітних технологій. Особливе місце серед них займають соціальні технології, що створюються з метою перетворення суспільства, соціальних відносин, соціальних процесів і удосконалення самої людини. Це обумовлено тим, що соціологія, як і будь-яка інша наука, у своєму розвитку з неминучістю звертається до практичних прикладних проблем. Крім «природної» реалізації соціології з моменту її виникнення, як регулюючої соціальної сили, можна виявити спрямованість розвитку соціології, у першу чергу західної, на максимальну віддачу, практичну корисність фундаментальної науки.

У зв'язку з цим побіжно розглянемо історичну схему розвитку і становлення соціологічного знання як знання про регулятори суспільного розвитку:

1. Практично протягом усієї історії людства пропонувалися теорії, що пояснюють ті чи інші суспільні явища. Але й у найдавнішій історії, і вже в новий час більшістю цих пояснень суспільство та історія людства визнавалися похідними від діяльності тієї чи іншої субстанційної сили, як ідеальної, так і матеріальної, котра стояла над суспільством і «розпоряджалася» усім, що відбувається. Ця тенденція досягла своєї височини у філософії Г. В. Ф. Гегеля (1770–1831).

Істотно важливим для нашого розгляду є те, що соціальні теорії, які сформувалися у цей період, були орієнтовані на пошук єдиної підстави всіх явищ соціального життя. Однак вони мали такий істотний недолік, як апеляція до емпіричних положень, виведених з досвіду однієї людини чи групи, що віддавало ці теорії від практики соціального життя і у значній мірі позбавляло їх можливості плідно впливати на суспільство.

2. У XIX ст. була усвідомлена необхідність створення соціальної теорії, що мала б якості операційності, практичної дієвості. Власне, О. Конт (1798–1857) заклав основну ідею майбутніх соціальних технологій у розуміння соціології – ідею необхідності розвитку су-

пільства еволюційним шляхом, згладжено, з урахуванням усіх суспільних факторів та інтересів усіх соціальних груп, уникаючи в такий спосіб некерованих революційних змін. Г. Спенсер (1820–1903) привніс у соціологію ще один елемент, корисний для соціальних технологій, а саме: уявлення про домінанти розвитку суспільства і перехід до сприйняття суспільства як організму, що сам розвивається в умовах неявного визначення сил, що керують такою еволюцією.

3. У рамках соціальної теорії К. Маркса (1818–1883) суспільство розглядалося з погляду виникаючих у ньому протиріч – економічних, політичних, соціальних. При цьому класові протиріччя, що могли вирішуватися на користь того чи іншого класу, було визнано основною пружиною суспільного розвитку. Таким чином, марксистами в соціології була зроблена спроба виділення регуляторів соціального розвитку, здатних впливати на всі сфери життєдіяльності суспільства, причому передбачалася потенційна можливість конструювання способів впливу на ці регулятори.

М. Вебер (1864–1920), доповнюючи Маркса у світлі розгляду можливих регуляторів суспільного розвитку, стверджував, що духовні фактори можуть впливати на розвиток суспільства не в меншій мірі, ніж соціально-економічні.

Дюргеймівська концепція звертає увагу на регульованість поведінки окремого індивіда, з одного боку, а з іншого, що найбільш важливо для соціальних технологій, акцентує увагу на можливості врегулювання взаємодій, які потенційно загрожують суспільству кризою і руйнуванням.

Таким чином, класичний період становлення соціологічної думки характеризувався пошуком регуляторів громадського життя, що мають об'єктивний характер, і в суперечці про верховенство матеріальних чи духовних регуляторів була фактично виявлена необхідність багачинного підходу, що реалізувався пізніше у множинності соціологічних концепцій.

4. Подальший розвиток соціології пов'язаний з виникненням численних шкіл і напрямків, кожен з яких пропонує свою перспективу розгляду суспільного розвитку (можливим поясненням такого розщеплення соціологічної теорії є необхідність заглибленого проникнення в соціальну реальність і потреба описувати локальні соціальні явища).

У той же час відбувається уточнення поняття теорії, до якого, як необхідний елемент привноситься здатність прогнозування розвитку соціальних процесів і явищ. Крім того, даний етап містить у собі появу уявлень про теорії середнього рівня і розвиток емпіричної бази (у тому числі методів виміру та аналізу, що вірогідно представляють соціальну реальність). Основні задачі соціології на цьому етапі: пояснення, опис і прогнозування.

Ключовою проблемою сучасної соціології є проблема комплексного використання знань, що накопичені нею. Зараз часткові соціологічні теорії здатні описувати і почасти регулювати тільки ті області дійсності, які відносяться до безпосередньої сфери їхніх інтересів. Використання групи спеціальних теорій для комплексного вирішення великої соціальної проблеми викликає ряд труднощів – від неповної відповідності понятійного апарата до суттєвої різниці в методах дослідження. Це, відповідно, веде до неможливості використання результатів досліджень декількома соціологічними напрямками (через їхню непорівнянність).

Прагнення упорядкувати (змінити чи сформувати) систему соціальних відносин, тобто вирішити практичну соціально значущу проблему, приводить до необхідності пошуку (виявлення) діючих (для визначеної соціальної проблеми і соціальної ситуації) соціальних регуляторів, і відповідних прийомів оперування ними (послідовність, інтенсивність тощо). Фактично, це і є технологічний підхід, що спирається на алгоритмізоване бачення вирішення проблеми, при якому кожен технологічний крок, будучи розвитком результату попереднього кроку і вирішуючи визначене завдання, системно спрямований на досягнення поставленої мети. Власне, появу терміна «соціальна технологія» можна пов'язувати з науковим освоєнням людиною соціального середовища, виявленням повторюваних у соціальному житті процесів. Немаловажну роль у впровадженні технологічності в соціальне життя зіграло розуміння сталості, циклічності, процесів відтворення людини і суспільства.

Однак, і в соціальному житті технологія, у цілому, повторює шлях, пройдений технологією в матеріальному виробництві. До нинішнього часу людство одержало певну кількість технологій, активно використовуваних людиною як у повсякденній практиці, так і для вирішення деяких специфічних проблем. Ці технології здебільшого мають раціональний характер і оптимізовані на підставі великого досвіду, при цьому їм властивий мають досить типовий недолік, суть якого полягає у невикористанні або частковому використанні накопичених наукових знань. Дотепер соціальна діяльність будується інтуїтивно і має лише вкраплення наукових знань.

Таким чином, будучи логічним розвитком соціології і таким, що розуміється як певний новий спосіб соціологічного мислення, соціально-технологічний підхід являє собою новий міждисциплінарний спосіб використання наявних знань і уявлень у практичній соціальній діяльності.

Укажемо набір ознак, що відмежовують технологічну діяльність від будь-якої іншої. Ці ознаки властиві технологіям як матеріальним, так і соціальним:

1. Наявність перетворювальної діяльності (саме перетворення, а не тільки пізнання об'єкта, відмежовує технологію від наукової діяльності).

Відмежуванням перетворювальної діяльності від діяльності пізнавальної може служити її орієнтація на той чи інший об'єкт. У випадку науково-пізнавальної діяльності її об'єктом завжди є система знань, уявлень про механізми функціонування тих чи інших явищ.

2. Наявність мети – технологія виступає як доцільна система дій. Ніяка діяльність не може бути визнана технологією, якщо вона не має у своєму підмурку мети. Мета – це один з елементів поведження і свідомої діяльності людини, що характеризується передбаченням у мисленні результату діяльності й шляхів його досягнення за допомогою обраних засобів. Мета виступає як спосіб інтеграції різних дій людини в певну послідовність чи систему. Аналіз діяльності як цілеспрямованої передбачає виявлення невідповідності між наявною життєвою ситуацією і метою: здійснення мети є процесом подолання цієї невідповідності.

3. Системність (діяльність повинна бути орієнтована не тільки на мету, але і на зовнішні умови, повинна мати властивості самоідентифікації, повинна бути організована. У кінцевому рахунку діяльність, що складається з деякого набору елементів, у цілому повинна давати ефект більший, ніж проста сума ефектів елементів).

4. Наявність деякої сукупності методів (діяльність, для перетворення в технологію повинна бути заснована на використанні набору методів, доступних для відтворення і таких, що дозволяють досягати передбаченого результату).

Виходячи з цього, в узагальненому вигляді соціальна технологія являє собою системну сукупність методів зміни стану і властивостей соціальних об'єктів чи зміни соціальної ситуації для досягнення певної задалегідь визначеної цілі.

Список літератури: 1. Дятченко Л. Я. Проблема технологизации социального действия / Л. Я. Дятченко // Современные социальные технологии: сущность, многообразие форм и внедрение : материалы Междунар. науч.-практ. конф., (Белгород, 18–20 апреля 1991 г.) / Белгор. гос. ун-т. – Белгород, 1991. – Ч. 3. – С. 112. 2. Дятченко Л. Я. Социальные технологии в управлении общественными процессами / Л. Я. Дятченко. – Белгород : Центр социальных технологий, 1993. – 287 с. 3. Подшивалкина В. И. Социальные технологии: проблемы методологии и практики / В. И. Подшивалкина. – Кишинёв : ИПФ «Центральная типография», 1997. – 352 с. 4. Дракер П. Новая постиндустриальная волна на Западе / П. Дракер // Посткапиталистическое общество : сборник. – М. : Akademia, 1999. – 384 с.

Надійшла до редколегії 18.09.2009